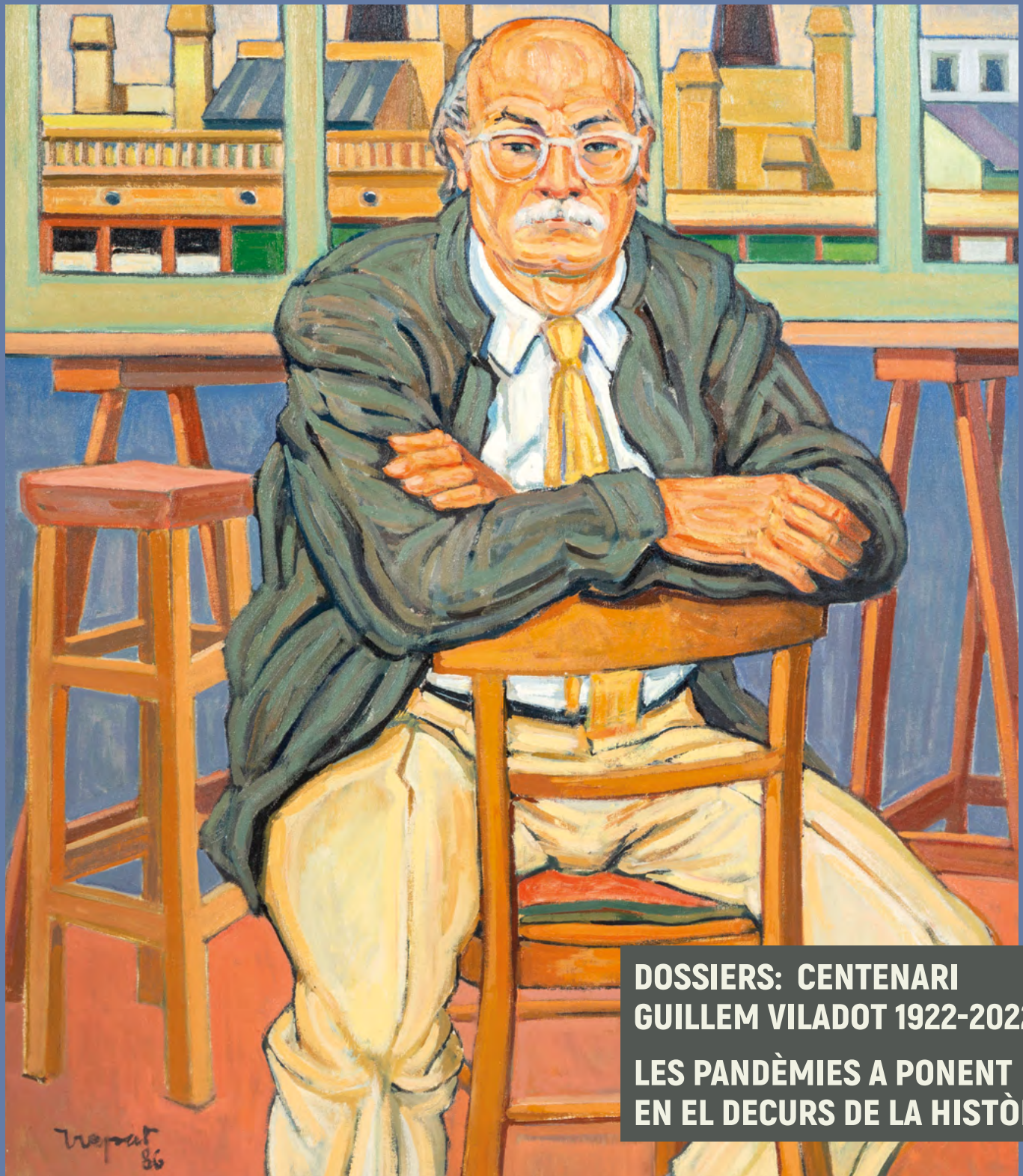

URTX

REVISTA D'HUMANITATS DE L'URGELL

MISCEL·LÀNIA ANUAL · TÀRREGA · MAIG 2022 · núm. 36

**DOSSIERS: CENTENARI
GUILLEM VILADOT 1922-2022
LES PANDÈMIES A Ponent
EN EL DECURS DE LA HISTÒRIA**

EL PALUDISME A L'URGELL AL SEGLE XVIII

MIQUEL ÀNGEL FARRÉ TARGA

ABSTRACT

El presente artículo refleja la dura realidad epidémica y sanitaria de la villa de Tàrrega y la comarca del Urgell durante el siglo XVIII, una época marcada por constantes sobresaltos epidémicos a consecuencia del paludismo.

El paludismo tuvo una gran incidencia en las tierras de Lleida durante el siglo XVIII, especialmente en la década de los años ochenta, cuando se manifestó con mayor intensidad. En este corto espacio de tiempo dos grandes epidemias alteraron la salud y el día a día de los pobladores de la comarca y el llano del Urgell: la epidemia de fiebres pútridas entre los años 1780 y 1783 y la epidemia de tercianas de 1785.

En este contexto, y dada la extensión de las epidemias, la Junta Real de Sanidad comisionó a los médicos y epidemiólogos catalanes más relevantes de la época —muchos de ellos formados en la Universidad de Cervera— para combatirlos. Entre ellos destaca la figura del doctor Josep Masdevall, médico y científico natural de Figueres, creador de un método curativo para hacer frente a las epidemias, la opiata Masdevall. Sus éxitos curativos le valieron el nombramiento como Inspector General de Epidemias del Principado de Cataluña, y llegó a ser uno de los personajes más relevantes de la salud pública española de la segunda mitad del siglo XVIII.

Finalmente, el artículo se complementa con los informes de campo redactados por los médicos comisionados de cada una de las epidemias.

The present article discusses the hard epidemic and medical reality of the city of Tàrrega and the county of Urgell during the 18th century, a period defined by constant epidemic scares due to malaria.

Malaria was widespread throughout the Lleida region in the 18th century, especially in the decade of the eighties, when it appeared with more intensity. In this short span of time, two great epidemics altered the health and daily life of the inhabitants of the county and plain of Urgell: the typhus epidemic between the years of 1780 and 1783 and the malaria epidemic of 1785.

In this context, and given the epidemics' size, the Royal Board of Health commissioned the period's most relevant physicians and epidemiologists —many educated at the University of Cervera— to combat them. Among them stands the doctor Josep Masdevall, natural scientist and physician from Figueres, creator of a treatment method to fight the epidemics, the opiate Masdevall. His treatment successes earned him the appointment as Inspector General of Epidemics of the Principality of Catalonia, and he eventually became one of the most relevant figures in Spanish public health in the second half of the 18th century. Finally, the article is supplemented by the field reports written by the commissioned physicians of each epidemic.

PARAULES CLAU

Paludisme, malària, epidèmies, terçanes, segle XVIII, Tàrrega, Urgell, Josep Masdevall

EL PALUDISME

El paludisme o malària és una malaltia causada pel paràsit *Plasmodium* que es transmet per la picada d'un mosquit femella infectat del gènere *Anopheles*. El terme *paludisme* deriva de la paraula llatina *palus*, que significa 'pantà', que és sinònim de *malària* (*mal'aria* o 'mal aire'). Sovint, quan pensem en la malària l'associem directament a zones tropicals, però hem de saber que en temps passats aquesta malaltia va ser molt comuna a les nostres latituds i molt especialment a la zona mediterrània durant el segle XVIII.

La malaltia té el seu origen en les aigües estancades o entollades, que es tornen putrefactes i afavoreixen l'aparició i proliferació de mosquits. En el nostre entorn hauria coincidit amb episodis de pluja hivernals, en llocs on l'aigua quedava estancada, seguit de primaveres i estius secs i alternant amb aires humits per crear unes condicions ambientals adients per a l'expansió d'aquest tipus de mosquit propagador de la malaltia. Altres factors que podien haver contribuït a la persistència i propagació de la malaltia i les epidèmies són la manca d'higiene, de coneixements i de mitjans per lluitar-hi en contra, així com els mals hàbits i la nutrició deficient.

En funció dels efectes de la malaltia i de quan es produïa es parlava de febres terçanes, quartanes o intermitents. Així mateix, les febres malignes o benignes es relacionaven amb un tipus de plasmodi més o menys agressiu, el plasmodi falcípar o el *Plasmodium vivax*, respectivament.

La febre terçana era la forma de malària més freqüent en aquesta època a l'Urgell. Sovint, els malalts patien uns atacs de febre molt alta, propera als quaranta-un graus, que podien durar de quatre a vuit hores, i que es repetien al tercer dia. Aquest trastorn provocava sobtats processos de tremolors, febre, sudoració i fins i tot anèmia, que deixaven el malalt desvalgut i inapetent. En aquest procés es produïa la inflamació del fetge i, en conseqüència, el malalt es tornava groc. Una reinfecció podia donar lloc a una terçana doble, que comportava un estat febril diari i un pronòstic greu.

Una forma menys freqüent de paludisme era la quartana, que donava febre cada setanta-dues hores, amb unes vuit hores de duració, i que anava acompanyada de calfreds i sudoració. Podia provocar també reinfeccions, que suposaven episodis febrils diaris i un decaïment del malalt, encara que no arribava a ser tan greu com la terçana.

El segle XVIII va ser una època castigada reiteradament pel paludisme, que afectava bona part del territori peninsular i causava una mortalitat molt elevada. Les principals zones afectades van ser la costa llevantina, des de Múrcia fins als Pirineus, i el centre peninsular.

En la dècada dels anys vint Catalunya ja es va veure greument afectada per paludisme, sobretot la Conca de Barberà (de 1724 a 1726), el Camp de Tarragona (1727) i les terres de Lleida (1722). A Lleida, una dotzena de pobles, la majoria del curs inferior del Segre, en van ser víctimes. A la comarca del Segrià va afectar Torrefarrera, Corbins, Rosselló, Vilanova

d'Alpicat, Benavent, Vilanova de Segrià, Alguaire i la Portella. A la Noguera, Tèrmens i Menàrguens, i a les Garrigues, Castellldans i el Cogul.

Però sobretot va ser durant la segona meitat de segle quan es van concentrar els grans episodis palúdics a la Península. Es calcula que entre els anys 1784 i 1789 el paludisme va provocar mig milió de víctimes.¹ Només l'any 1786 la malaltia va afectar un milió de persones i va ocasionar més de cent mil morts. L'any 1787 es va arribar a mig milió de malalts i va causar cinquanta mil víctimes, una letalitat del 10%, similar a l'any anterior.

LES EPIDÈMIES DELS ANYS VUITANTA A TÀRREGA I L'URGELL

A l'Urgell del segle XVIII el dia a dia no resultava fàcil per a ningú. A més de les devastadores guerres i freqüents males collites, la comarca va ser l'escenari d'un ventall de malalties i epidèmies que van afectar la població i van incidir de manera directa en la vida quotidiana de la gent.

Durant aquest període la plana d'Urgell va patir un seguit de malalties infeccioses que sovint solien ser recurrents i, a vegades, fins i tot es convertien en brots epidèmics. Però no va ser fins a la dècada dels anys vuitanta que el paludisme es va manifestar amb una gran incidència en dos grans episodis que van afectar bona part del territori.

En primer lloc, l'epidèmia de febres pútrides de l'any 1783 a Lleida, que prèviament havia afectat bona part de la plana de l'Urgell i altres comarques entre els anys 1780 i 1783, i que després es va estendre per bona part de Catalunya.² En aquest context va emergir la figura del doctor Josep Masdevall, que va afrontar l'epidèmia amb èxit i va aconseguir aturar-la. La publicació de l'informe de camp d'aquesta epidèmia li va valer el reconeixement arreu. Posteriorment, els seus mètodes curatius van ser validats i lloats pel doctor Antonio de Ased en l'informe publicat sobre el tractament de l'epidèmia de Barbastre de l'any 1784. La gran tasca del doctor Masdevall va ser reconeguda amb el nomenament com a Inspector General d'Epidèmies del Principat de Catalunya.

Uns anys després, el 1785, l'epidèmia de terçanes va afectar moltes poblacions de la comarca i la plana de l'Urgell i va necessitar en primera instància l'assistència dels metges més propers del territori. El descontrol i l'abast de l'epidèmia va determinar que la Reial Junta de Sanitat, amb el doctor Josep Masdevall al capdavant, sollicités la presència i l'assistència dels doctors Gaspar Balaguer i Vicente Grasset, uns dels metges i epidemiòlegs catalans més prestigiosos de l'època. L'informe preceptiu de Balaguer i Grasset, publicat l'any 1786, descriu l'epidèmia, els malalts i la seva evolució, els tractaments proposats i les causes de la malaltia.

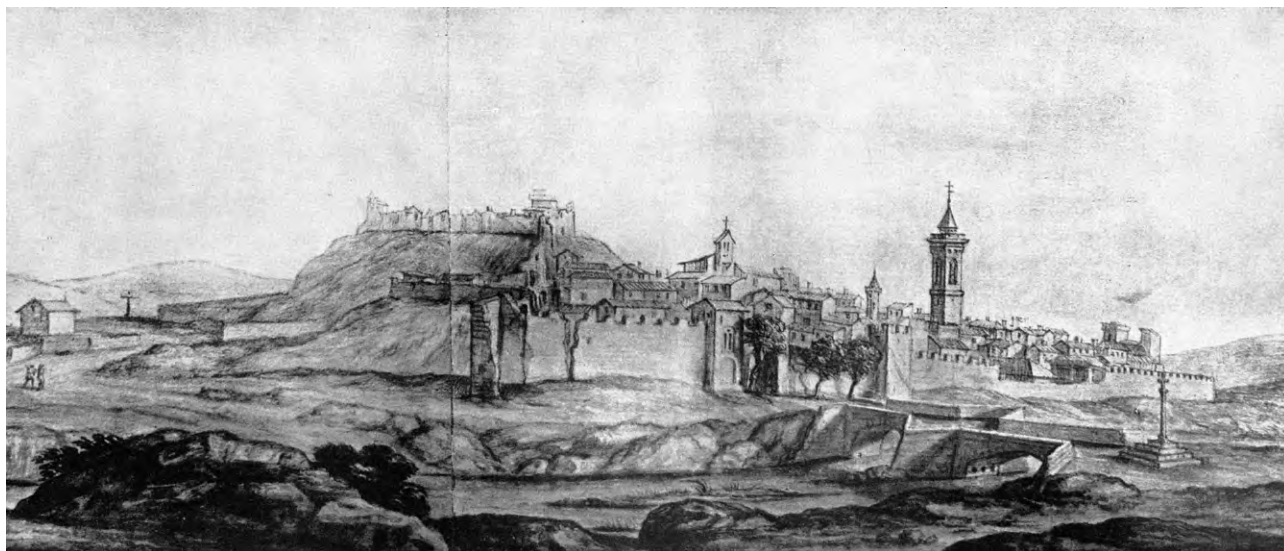
Però la vila de Tàrrega no en va quedar al marge. Tàrrega, al llarg del segle, va conviure amb un seguit de malalties (pulmonies, verola, tisi, tos ferina, còliques...) i també amb episodis epidèmics que amenaçaven greument la població. Tant era així que fins i tot s'acostumava a condonar el pagament del lloguer dels hostals en cas d'epidèmia. Un exemple el trobem en un contracte d'arrendament de l'Hostal del Carme fet el 29 de març de 1738 per Francesc Mestres a favor de Llorenç Puig, que eren pagesos de Tàrrega, on es determina «amb pacte que si vingués el cas de guerra, pesta o altre infortuni i no pogués dit Llorenç Puig habitar dit hostal, que en est cas, no degui pagar l'arrendament d'aquell temps que no haurà habitat».³

¹ M. I. ROSADO BATEA i M. C. VIDAL CASERO (1985), «Paludismo en el siglo XVIII: Graves epidemias de tercianas afectaron al este español en los años 1784 i 1785», *Gimbernat: Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut*, vol. 4, p. 326.

² L'epidèmia que es va originar a les terres de Lleida es va expandir els anys següents cap al Regne de València, Andalusia i les dues Castelles, segons P. GIMÉNEZ FONT (2008), «La epidemia de malaria de 1783-1786: Notas sobre la influencia de anomalías climáticas y cambios de usos del suelo en la salud humana», *Investigaciones Geográficas*, Universidad de Alicante, 2008, p. 145-146.

³ Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSE), fons notarial de Tàrrega, Ramon Terés, Manual, 1737-1738, f. 57.

A tot això calia sumar la precarietat dels recursos assistencials de la vila, que afectava la gestió de les malalties i epidèmies a les quals s'havia de fer front. Els recursos econòmics de l'hospital resultaven del tot insuficients; d'altra banda, ni les minses aportacions econòmiques de l'Ajuntament i el bisbat ni la tibantor entre les dues institucions ajudaren gaire a resoldre el problema. En un inventari pres l'any 1783 pels doctors Ramon Cisteró i Manuel Tella, administradors de l'hospital, es relacionen els recursos materials de la institució: «Deu llits de ferro, trenta-cinc matalassos, cinquanta-tres llençols, set cobertes de coixí (sis de cànem i un de tela), tres coixins, trenta-vuit mantes, cinquanta-set taules de llit, quaranta-sis bancs per a llits de fusta i set camises d'home i sis de dona».⁴

Una crua realitat que no és present en la descripció que fa Francisco de Zamora del seu pas per Tàrrrega el 25 de setembre de 1788 en el seu *Diario de los viajes hechos en Cataluña*:

«[...] A un quarto de Anglesola esta Vilagrassa cuya Iglesia y su portada gotica son buenas y del siglo XI pero la nave es vaja el Altar mayor el del Rosario y otro de tablas bueno, el pueblo esta en llano con sus portales en las boca calles se hacen casas.

Salimos de aqui para Tarrega que dista media ora pasando el rio Zervera por puente de un ojo.

Tarrega esta en un llano al pie de un castillo antes de llegar se ve al lado del meson una capilla en memoria de haver sido convento de Clarisas el castillo que esta en alto tiene terreno y ruinas que denotan haber sido de consideracion desde el hay excelentes vistas y se vé la virgen de la Bobera que fue de monjas cistercienses.

La Casa del Ayuntamiento en que estan las carzeles seguras y comodas hay una paz buena. La Iglesia Parroquial de una nave de orden dorico como su fachada que esta por acabar y el exterior de la cupula y torre.

Sobre el altar de Nazaret puede nombrarse los demas talla como el coro en medio de la Iglesia.

El Reliquiario de las dos Espinas bueno. Las caxitas de reliquias de madera cubiertas de ojas de plata buenas en especial la de San Bono.

La plaza a que dan las calles principales es arqueada y esta bien empedrada.

Puente de dos ojos sobre Doniara. El convento de Agustinos Calzados hay algunos sepulcros antiguos dos adornados a la Mosaica.

Vista de la part sud-oest de la vila de Tàrrrega a la segona meitat del segle XVII, amb les muralles, el portal de Sant Agustí i el riu Ondara. Aquesta part de la vila va ser un dels principals focus d'infecció i propagació de les terçanes. Dibuix de Pier Maria Baldi publicat al *Viaje de Cosme de Médicis por España y Portugal* (1668-1669).

⁴ Arxiu Comarcal de l'Urgell (ACUR), fons de l'Ajuntament de Tàrrrega, Llibre de registre, 1783-1784, f. 268-271.

La casa de San Antonio Abad tiene en la puerta de la Iglesia dos estatuas sobre pedestrales que la adornan.

La Fuente donde se hallo el Christo, al lado esta el Hospital de la villa cuya entrada y escalera es buena. Tiene 600 (vecinos).

La portada de la comunidad buena. Convento de Mercenarios solo hay el Altar de San Pedro Nolasco de dos columnas corintias hay una capilla sobre el portal que llaman Santa Maria otra Iglesia de Santa Ana que es sufraganea y no hay nada.

Las calles anchas y derechas, casas altas en algunas buenos soportales entre ella se distingue la casa de la Marquesa de la Floresta por su buena construccion y adornos en las ventanas. Al lado esta la capilla de Ardebol en que hay dos sepulcros y alli esta la escuela que ban los muchachos y es la mejor de Cataluña.

Ramon Carnicer sastre de singular ingenio.

Tarrega tiene arrabales, y en ellos un buen quartel de caballeria para quatro companias.

Bi el retrato del Arzobispo Terres.

El Carmen Calzado solo hay una lapida que dize en catalan en el año 1364 se fundo el Monasterio siendo Papa Urbano quinto y rey de Aragon Don Pedro quarto.

Hay una Cruz en el Arrabal prolijamente travajada pero muy cargada de Adornos, tambien estan alli dos Pabellones bien construidos para los oficiales de las quatro companias hay dos zementorios fuera y uno dentro de la villa.

Fuimos a la Hermita de San Eloy que esta en una eminencia y desde ella se descubren muchos pueblos el buen cultivo de Tarrega y un bosque de olivos.

La Hermita tiene un buen portico de orden toscano.

Seguimos el camino pasando a lado de una torre de pajaros yendo a ver el Pedregal de cuya Iglesia ya no quedan sino las paredes pero se conoze que hera grande edificio fue de monjas cistercienses. Despues pasamos por el pueblo del Talladell que es pequeño todas las casas de piedra aumentandose algunes se halla situado parte en alto y parte en bajo es pueblo rico hay un molino y algun riego y se cria seda. La Iglesia es nueva. [...]».⁵

Durant el segle XVIII la principal malaltia que afectava de manera periòdica la població tar-garina era la terçana, encara que en principi no fos tan letal com d'altres. Així es desprèn d'un informe de l'estiu de l'any 1746, elaborat pels metges Josep Pinyol i Francesc París, a petició de l'Ajuntament a partir d'unes afectacions d'aigües a les llars dels veïns de la casa i hort dels hereus del difunt Felicià de Sobies, del carrer Santa Maria, que diu el següent: «Tiene demostrado la experiencia en los años en que ha infestado à los vezinos de esta villa la epidemia de Tercianas, y en los que estas han ocurrido esporadicamente quedar sujetos à padecerlas los moradores de la Calle de Santa Maria mas que los residentes en otras».⁶

La situació devia ser greu a la part oest i nord-oest de Tàrrrega el maig de 1762, quan els fra-res del convent de Sant Joan, afectats per terçanes a conseqüència de les aigües estancades dels geladors i les basses de cànem properes, van exigir a l'Ajuntament una solució i aquest va arranjar els canals i va treure les basses d'alguns veïns.⁷

Un interrogatori fet al comú de Tàrrrega l'any 1770 ens permet copsar l'estat sanitari de la població. Per les respostes sabem, entre altres coses, que les malalties estacionals més típiques de la vila eren les quartanes, a la tardor, les terçanes, a la primavera, i les febres intermitents, a l'estiu. També que, en els darrers anys, la malaltia que causava més mortaldat durant la

⁵ Biblioteca Nacional de España, F. DE ZAMORA, *Diario de los viajes hechos en Cataluña, 1785-1790* [en línia], f. 205-207v., <<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000135765>> [Consulta: 5 gener 2022].

⁶ ACUR, fons de l'Ajuntament de Tàrrrega, Llibre de registre, 1746-1749, documents numerats del 27 al 30 i f. 38 v.

⁷ ACUR, fons de l'Ajuntament de Tàrrrega, Llibre de registre, 1762, f. 39-40.

primavera i l'estiu era la verola i que afectava sobretot els nens, i que en els mesos de tardor i hivern les recidives de les febres feien estralls entre la població adulta. Finalment, l'enquesta ens diu que les malalties més regulars que patien eren tota mena de febres intermitents que només eren sensibles a la quina com a remei per fer-hi front.⁸

Fins i tot, al tombant de segle, la terçana continuava sent la malaltia de la vila per excel·lència. L'any 1802, bona part de la població va caure malalta de les febres, amb la qual cosa es van paraitzar durant uns mesos les feines quotidianes dels pagesos de la vila, amb la consegüent afectació de la verema, la sembra i la collita d'olives. El comú de la vila, en resposta d'una enquesta feta l'any següent sobre la salut de la població, considerava que «es bastante sana pero algunas vezes se experimentan las fiebres llamadas tercianas que en algunas ocasiones han sido epidemicas o contagiosas».⁹ La problemàtica de les aigües entollades com a focus d'infecció i propagació de la malaltia seguia present en la societat targarina un parell d'anys després. En la sessió ordinària de l'Ajuntament de 19 de juliol de 1805 es plantegen «los perjuicios [que] causaban las aguas detenidas debaxo el puente de St. Agustín que todos los dias se experimentaban de nuevo tercianas».¹⁰

L'EPIDÈMIA DE FEBRES PÚTRIDES I MALIGNES

Cap a finals del segle XVIII hi va haver la important epidèmia de febres pútrides malignes a Catalunya i l'Aragó. Amb aquesta terminologia es coneixia el conjunt de malalties que tenien en comú la manifestació febril, l'afectació epidèmica i el mal pronòstic. Alguns estudiosos l'associen al tifus intestinal, mentre que d'altres posen al mateix sac les febres palúdiques (terçanes i quartanes), el tifus exantemàtic i la febre groga. Als llibres d'òbits de les parròquies sovint apareixen, com a motius de la mort, indistintament expressions com «calentures, febres tifoidees, hidrotòrax, febres pútrides, febres intermitents o tercianes»¹¹, conceptes que eren utilitzats pels metges comissionats als pobles de l'Urgell.

Cada episodi epidèmic va comportar una elevada mortalitat allà on arrelava i no resultava estrany que les campanyes militars col·laboressin en la seva difusió.

En aquest període trobem un seguit d'epidèmies que afecten diferents poblacions de ponent i que van ser el preludi de l'epidèmia de febres pútrides de 1783 a Lleida, la virulència de les quals va comportar que en poc temps gairebé la meitat de Catalunya se'n veiés afectada. Es tenen constància d'afectacions a les poblacions de Torà (1768-1769), Cervera (1776), Balaguer (1781-1783), Artesa de Segre, Baldomar, Cubells, Borges Blanques, Arbeca, Alfarràs (1783) i Aitona, així com a Solsona (1783), Torregrossa i altres indrets de la plana d'Urgell, així com a Solsona (1783), Torregrossa i altres indrets de la plana de l'Urgell. Un bon nombre de poblacions de l'Urgell també van veure-se'n afectades, els primers anys de la dècada dels vuitanta, com per exemple Agramunt (1780-1783), Vilagrassa (1781), Verdú i Anglesola (1781-1782) i Puigverd d'Agramunt (1783).

A la vila d'Agramunt es van donar els primers casos de febres pútrides l'octubre de 1780, fet que va alertar la Junta de Sanitat de Barcelona, que va comissionar el doctor Josep Vidal per fer-ne el seguiment. En sis mesos es van comptabilitzar setanta-un morts, quaranta-vuit adults i vint-i-tres infants, bona part associats a aquesta epidèmia, quan la mitjana anual era de dinou adults i vint-i-sis infants. A conseqüència d'aquest fet, la tardor de 1781 l'Ajuntament va prohibir les basses per estovar el cànem a la rodalia de la població, ja que l'aigua entollada era el focus principal de la infecció i propagació de la malaltia. L'any 1783 hi va haver un nou episodi de tercianes que va requerir la presència del mateix Masdevall per posar-hi remei.

⁸ J. M. PLANES CLOSA (1990), «El paludisme, els Sobies i la Tàrrega del XVIII», *Urtx: Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 2, p. 119. Per veure l'interrogatori amb més detalls, vegeu ACUR, fons de l'Ajuntament de Tàrrega, *Notas de asumptos del Comú y propis y arbitris de Tarrega, 1760-1803*, f. 56r-58r.

⁹ ACUR, fons de l'Ajuntament de Tàrrega, Llibre de registre, 1803, f. 131 v.

¹⁰ ACUR, fons de l'ajuntament de Tàrrega, Llibre de registre, 1805, f. 37r-v

¹¹ J. MATEU GIRAL (1982), *La pagesia urgellenca abans del canal*, Barcelona, Rafael Dalmau, p. 114.

A Verdú la màxima incidència epidèmica va anar del setembre de 1781 al maig de 1782, cosa que va fer necessària l'assistència als malalts per part de metges cerverins. Molt important també fou l'epidèmia que van patir a inicis dels anys vuitanta les viles d'Anglesola i també Puigverd d'Agramunt, poble al qual, dels setanta veïns que hi havia, el doctor Masdevall va trobar vint-i-cinc malalts molt greus.¹²

L'any 1783 el doctor Josep Masdevall va presidir una comissió creada per investigar l'epidèmia que es va estendre per les terres de Lleida. Se li va encarregar reconèixer els casos detectats a cada població i també instruir els metges en l'ús del mètode curatiu que ell havia ideat i que implicava l'ús d'un emètic, la mixtura antimonial, i un antipirètic que portava quina, l'opiata antifebril, coneguda com a opiata Masdevall. A més, era el responsable de l'elaboració de plans sanitaris i de la posada en pràctica d'instruccions de les Juntes de Sanitat per prevenir l'extensió d'aquesta epidèmia i d'altres de futures, mitjançant l'aïllament dels pacients de les seves famílies i el seu ingrés a hospitals. A partir d'aquesta gran tasca va poder difondre els seus mètodes terapèutics i traslladar els resultats positius al comte de Floridablanca.

La seva reputació es va veure incrementada per la publicació de *Relación de las epidemias de calenturas pútridas y malignas*, la seva obra més reconeguda, en què descriu les epidèmies a les terres de Lleida i que va ser encarregada pel comte de Floridablanca, l'any 1784, i publicada el 1786 en dues edicions, i una tercera el 1797; es va traduir a l'italià, l'alemany i el francès.

L'EPIDÈMIA DE TERÇANES DE 1785

L'any 1785 es va produir una gran epidèmia de terçanes a l'Urgell, a conseqüència d'unes condicions climàtiques molt concretes. Des del setembre de 1783 fins al maig de 1785 hi va haver un seguit d'episodis de pluja que van provocar entollaments i estancaments d'aigües. A això, se li sumà un període de calor irregular i uns aires estivals més humits del que era habitual, condicions que van contribuir al fet que les aigües es tornessin fèrides, proliferessin els mosquits, s'enraris l'ambient i, per tant, apareguessin els primers brots de paludisme.

La Universitat de Cervera,

bressol dels metges més prestigiosos de l'època.
Gravat de Francesc Xavier Parcerisa Boada, 1839 (Institut d'Estudis Ilerdencs. Servei d'Arxiu i Llegats).

¹² M. CAMPS CLEMENTE i M. CAMPS SURROCA (1986), «Les febres pútrides malignes de l'any 1783», a *Miscel·lània: Terres de Lleida al segle XVIII*, Lleida, IEI, p. 143.

La combinació entre tardors i hiverns plujosos i primaveres i estius secs i humits s'entreveu determinant en l'aparició de brots de terçanes en aquesta època. Així ho manifesten també els metges targarins en un informe presentat a l'Ajuntament de Tàrraga el 7 de gener de 1787 sobre l'epidèmia patida l'any anterior, que deia que «lo observado de muchos Practicos de este terreno, que en haviendo muchas lluvias en el Invierno son casi inevitables las tercianas».¹³

Les característiques físiques de la plana de l'Urgell van afavorir l'estancament de les aigües a la superfície, atès que el terreny per si mateix no drenava, i més tenint en compte que no hi havia circulació d'aigua per l'estacionalitat dels pocs rius que la travessaven. En forts períodes de sequera la situació va esdevenir dramàtica, tal com ho exposen en l'informe presentat l'any 1786 els metges Balaguer i Grasset a la Reial Junta de Sanitat sobre l'estudi de l'epidèmia de terçanes a l'Urgell:

«La falta de buenas aguas es grande en aquella comarca, porque carece de fuentes y dan los pozos un agua salitrosa, ingrata al paladar, y en manera alguna potable; por cuyo motivo se ven precisados racionales y animales, a beber las aguas estancadas en las balsas, los quales muchos años no les bastan para su necesario uso. Quando faltan las aguas, están los habitantes de aquellos lugares expuestos a muchas enfermedades, no solamente por la falta de aquélla, sino porque al paso que se van reduciendo las aguas empiezan a corromperse; y quedando por otra parte expuesta al sol el pósito que han hecho las aguas en las balsas se aumenta la putrefacción en tanto grado que no permite el acercarse á aquellos lugares sin exponerse a graves peligros».¹⁴

El primer poble afectat per l'epidèmia va ser la Fuliola. L'alcalde major de Tàrraga, Josep Manuel Picado, va informar de la situació de la Fuliola a la Reial Junta de Sanitat el 27 de juliol de 1785, manifestant que l'epidèmia s'havia estès als pobles del Tarròs, la Guàrdia i Barbens, i que la causa era l'aigua fètida i entollada, donat que aquests llocs eren plens de pous i de naturalesa humida. Considerava que, si no anava a més, l'erradicació de l'epidèmia es preveia fàcil, sempre que es procedís al drenatge de tolls, pantans i séquies.

En aquest moment, i davant d'aquesta situació, la Reial Junta va determinar la presència a Tàrraga dels doctors en Medicina Bartomeu Prim i Josep Vidal, formats a la Universitat de Cervera, a fi de posar-se a disposició de l'alcalde major per tal de visitar i assistir els malalts d'aquests llocs afectats per l'epidèmia, prescriure els remeis curatius necessaris i aplicar les disposicions convenientes per purificar l'ambient.

Malgrat els esforços de la Reial Junta de Sanitat per controlar la situació, les aportacions de medicines, les recomanacions d'alimentar-se bé i la neteja, l'epidèmia va fer un pas endavant i es va estendre arreu i va afectar en gran manera les poblacions d'Agramunt, Verdú, Vilagrassa, Anglesola, Castellserà i altres indrets de la comarca.

Donat el delicat estat de l'epidèmia la Junta va comissionar els doctors Gaspar Balaguer i Vicente Grasset, metges de reconeguda experiència de Barcelona, per tal que visitessin els malalts i procuressin el remei eficient per sanar-los. Els metges comissionats van arribar a Tàrraga el 23 d'octubre i es van reunir amb l'alcalde major i els metges de la vila per informar-se dels antecedents i l'estat real de l'epidèmia a la comarca. Un cop assabentats de la situació, tots plegats visitaren els malalts de l'hospital de la vila. Allí van poder comprovar que l'epidèmia perdia força, malgrat que hi hagués encara un gran nombre de convalescents i de recaigudes. L'alcalde major va resoldre enviar el doctor Grasset a la vila d'Agramunt per la gran crescuda d'afectats que hi hagué allà: uns dos-cents malalts repartits en més de cent famílies.¹⁵ El doctor Balaguer va ser comissionat a

¹³ ACUR, fons de l'Ajuntament de Tàrraga, Llibre de registre, 1787, f. 8.

¹⁴ G. BALAGUER i V. GRASSET (1786), *Noticia de la epidemia de tercianas que se padeció en varios pueblos del Urgell y otros parages del Principado de Cataluña en el año 1785*, Barcelona, Viuda Piferrer, p. 57-58.

¹⁵ G. BALAGUER i V. GRASSET (1786), *op. cit.*, p. 3. La xifra de malalts a Agramunt va arribar a ser de més de tres-cents, segons L. PONS SERRA (2001), «L'epidèmia de terçanes de l'any 1785 a Agramunt», *URTX, Revista Cultural de l'Urgell*, Tàrraga, p. 208 i 210 (apèndix documental).

les viles de Verdú, Vilagrassa i Anglesola i després es va sumar per fer front a l'epidèmia d'Agramunt. L'epidèmia finalment va quedar extingida a principis de l'any 1786.

El problema més gran que es va presentar al llarg de l'epidèmia va ser la falta de quina. A les apotecaries se'n podia trobar, però sovint estava adulterada i, en lloc d'alleujar els pacients, els emmalaltia. Davant d'aquesta situació, la Reial Junta va ordenar al Col·legi d'Apotecaris de Barcelona que facilités la reposició de medicines, entre les quals hi havia la quina.

ELS METGES, ELS INFORMES DE CAMP I ELS MÈTODES CURATIUS

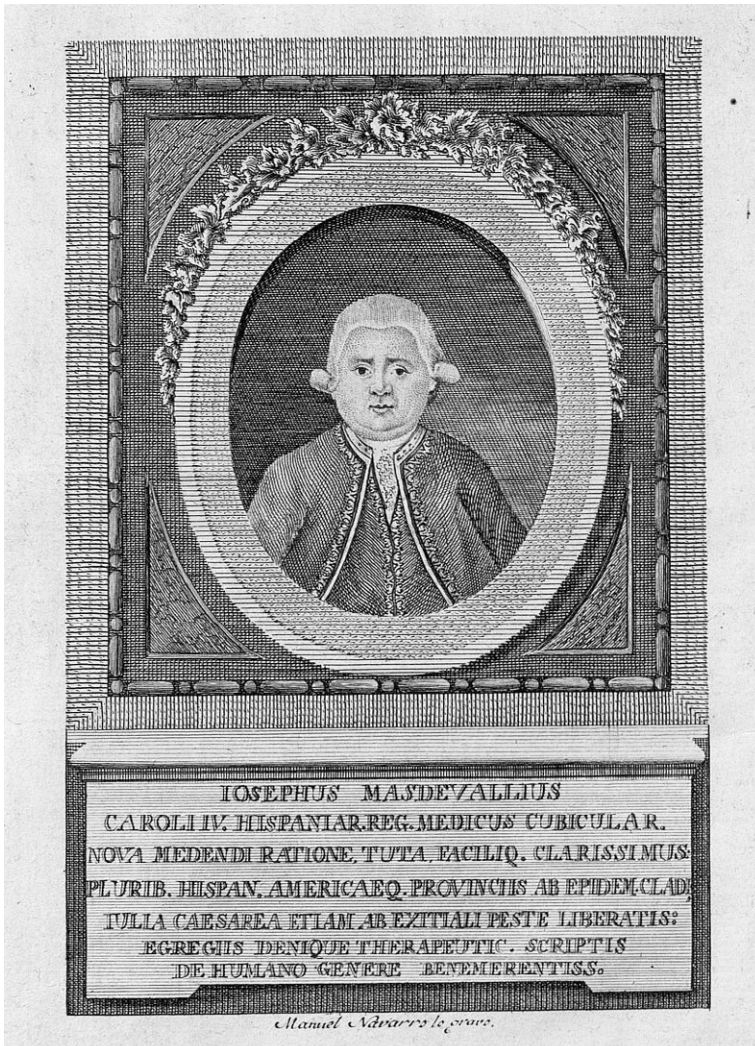
ELS METGES

Josep Masdevall Terrades Llobet (Figueres, [1725] - Trujillo, 1801)

Aquest metge figuerenc va ser considerat un dels personatges més influents de la salut pública espanyola de la segona meitat del segle XVIII, sobretot per la seva vinculació amb la Corona espanyola.

Josep Masdevall Terrades
el gran epidemiòleg
català del segle XVIII
(gravat obra de Manuel
Navarro entre els anys
1794 i 1805. Biblioteca
Virtual de la Real
Academia Nacional
de Medicina de España).

Josep Masdevall va estudiar Medicina a la Universitat de Cervera, on va aconseguir el grau de doctor i va ampliar els seus coneixements a la Universitat de Montpeller l'any 1750. La seva activitat professional la va iniciar a Figueres, la seva ciutat natal. Des de l'any 1769 va formar part de diverses comissions mèdiques per estudiar la naturalesa de certes epidèmies al Principat de Catalunya i proposar mètodes curatius. En una d'aquestes comissions va estudiar l'epidèmia del Llenguadoc i el comtat de Foix, l'any 1782, i va establir bones relacions amb diverses personalitats influents a l'època, entre les quals destacava Felix O'Neill i el comte de Floridablanca.

L'any 1783 li encarregaren la visita a una sèrie de poblacions catalanes afectades per epidèmies de febres tercianes. Amb l'experiència assolida, és nomenat Inspector General d'Epidèmies del Principat de Catalunya, càrrec que ocupà fins a la seva mort, l'any 1801. En funció d'aquest càrrec, Josep Masdevall i Terrades va haver de combatre una epidèmia de febres pútrides al Pla de l'Urgell que s'atribueix a la retirada de les tropes franceses quan tornaven del camp de batalla de Portugal.

Poc temps després, a partir del gener de 1784, es va declarar una altra epidèmia de febres a Barbastro, que va ser combatuda de nou amb èxit per Masdevall amb el seu preparat. Aquest preparat es va continuar utilitzant amb èxit en diferents epidèmies.

Amb el prestigi adquirit a dins i fora d'Espanya, Josep Masdevall se'n va anar a Madrid i fou nomenat metge de cambra del rei Carles III i, posteriorment, de Carles IV. L'any 1784 presentà un programa de reforma de la formació en Medicina dins d'un pla de reforma dels estudis que s'impartien a Cervera. La proposta contemplava la creació d'un Col·legi Pràctic de Medicina a Barcelona i quatre anys d'estudis pràctics obligatoris per a tots els estudiants, sense els quals no podrien exercir. Malgrat l'acceptació de les propostes per part de la majoria de catedràtics de Cervera, el pla no va prosperar.

L'any 1785 Masdevall va rebre el nomenament de *Médico de Cámara con ejercicio y gajes* i es traslladà a Madrid. L'any 1786 se li va concedir el títol de noble, a ell i a la seva família. L'ascens de Masdevall el va portar a ser el primer metge del rei, president del Tribunal del Protomedicat de Castella i protometge dels exèrcits.

El doctor Masdevall va presidir l'Acadèmia de Medicina de Cartagena, fou soci del Reial Col·legi de Metges i Cirurgians de Saragossa i de la Reial Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona des de 1788 i també de la societat de París i de Sevilla. Fou soci membre de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona i d'altres entitats científiques.

Entre les seves publicacions destaquen:

- (1784) *Dictamen ... dado de orden del rey sobre si las fábricas de algodón son perniciosas o no a la salud pública de las ciudades donde están establecidas*, Barcelona.
- (1786) *Relación de las epidemias de calenturas pútridas y malignas que en estos últimos años se han padecido en principado de Cataluña y principalmente la que se descubrió el año pasado en Lérida, Llano de Urgel y otros muchos Corregimientos y Partidos, con el método feliz, pronto y seguro, de curar semejantes enfermedades*, Barcelona.
- (1787) *Relación de las epidemias, que han afligido a la Ciudad de Cartagena por el Médico de Cámara de S. M.*, Cartagena.
- (1788) *Reflexiones instructivo-apologéticas sobre el eficaz y seguro método de curar las calenturas pútridas malignas*, Cervera, Imp. Real y Pontificia.
- (1789) *Relazione dell'epidemia sofferte nel Principato de Catalogna principalmente nell'anno 1783*, Ferrara.
- (1791) *Collezioni di opuscoli intorno il metodo proposto dal nobile Signore D. Giuseppe de Masdevall... per guarire le febri putrido-maligne ...*, Ferrara, G. Rinaldi.
- (1792) *Bericht über die Epidemien von faulen und bössartigen Fiebern [...] Aus dem Spanischen übersezt, von Doct. C. H. Spohr [...]*, Braunschweig.
- (1795) *Carta de [...] al consultor Don Juan Hurtado de Mendoza sobre la aplicación, venta, perjuicios y efectos del método antimonial y respuesta de éste a todas las partes de la pregunta*, Mataró, J. Abadal.
- (1796) *Médecament et précis de la méthode de Mr. Masdevall, Docteur médecin du roi d'Espagne Charles IV, pour guérir toutes les maladies épidémiques putrides et malignes [...]*, Orleans.

La mort li va arribar a Trujillo el 29 de juny de 1801 en un viatge que feia a Badajoz acompanyant els reis Carles IV i Maria Lluïsa.

A les acaballes del segle XVIII, dos botànics espanyols, Hipólito Ruiz López i José Antonio Pavón, batejaren amb el nom de *Masdevallia*, en honor del metge empordanès, un gènere d'orquídies que havien descobert. Els dos botànics eren contemporanis de Masdevall i especialment coneguts per una expedició al Perú per estudiar la quina, un dels elements presents en l'opiata.

Antonio de Ased Latorre (Saragossa, 1753-1794)

Personatge il·lustrat, fou doctor en Filosofia i Medicina per les Universitats de Saragossa i Osca, respectivament. Ased va exercir de metge a la seva ciutat natal, fou soci de la Reial Societat Econòmica Aragonesa d'Amics del País i un reconegut epidemiòleg. En aquest sentit, va acompanyar el doctor Pedro Tomeo Arias en el seguiment de l'epidèmia de Barbastre de 1784 i després fou nomenat inspector d'epidèmies del regne d'Aragó.

Entre altres estudis va publicar, l'any 1785, la història de l'epidèmia de Barbastre de l'any 1784 i va exposar el nou mètode curatiu del doctor J. Masdevall, útil per a tota mena de febre pútrida, contínua i intermitent. En aquesta obra es mostra com el gran defensor del mètode terapèutic de Masdevall, l'opiata antifebril, en contraposició de l'opinió del metge català Francesc Salvà Campillo.

Bartomeu Prim i Gasol (Verdú, 1745¹⁶ - Tàrrrega, 1828)

Aquest doctor en Medicina i metge de Verdú, descendent de la nissaga familiar dels Prim de Verdú, va exercir la seva professió a la seva vila. Era el fill gran del doctor en Medicina Manuel Prim i Oller i germà de Ramón Prim i Gasol, notari de Reus, avi del General Prim. Va estudiar Medicina a la Universitat de Cervera i va obtenir el doctorat amb la tesi *Decisiones Médicas*; fou catedràtic de Vespres i Pronòstics d'aquesta universitat des de 1779 fins a 1792.

L'any 1785 el doctor Prim va assistir en primera instància els afectats de febres tercianes de l'Urgell i del Pla d'Urgell, atribuïdes a les aigües de l'estany d'Ivars.

Josep Vidal (Cervera, 1733-1806)

Josep Vidal, doctor en Medicina de Cervera, fou possiblement dels pocs que es va formar a la Facultat de Medicina de Montpeller com a col·legial de Girona (1743-1752), on va obtenir el títol de batxiller en Medicina el 1751 sota la direcció de Lazerme i es llicencià i doctorà, el 1752, sota la direcció de Sauvages. En tornar a Catalunya va revalidar els seus graus a Cervera i va aconseguir de manera successiva les càtedres d'Anatomia (1760), Mètode (1767), Vespres (1778) i Prima (1785).

Per ordre de la Reial Junta de Sanitat va atendre, juntament amb Bartomeu Prim, els malalts de terçanes dels pobles afectats per l'epidèmia de 1785.

Gaspar Balaguer (Barcelona, 1725-1800)

Gaspar Balaguer va ser doctor en Medicina i va exercir a Barcelona durant la segona meitat del segle XVIII. Es va graduar a Osca l'any 1746.

El 1756 era metge segon supernumerari de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Fou catedràtic de Medicina a la Universitat de Cervera, tinent del Protomedicat de Catalunya (1794-1799) i degà de la Facultat de Medicina de Barcelona. El 16 de desembre de l'any 1796 ingressà com a membre numerari de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, encara que en un principi es va oposar a la seva creació. Sembla que, finalment, va renunciar a l'Acadèmia.

En el nostre cas adquireix rellevància perquè va ser comissionat pel govern, juntament amb Vicenç Grasset, per tal d'informar sobre l'estat sanitari de l'Urgell arran de l'epidèmia de tercianes de 1785; va recollir les seves observacions a *Notícia de la epidemia de tercianes, que se padeció en varios pueblos del Urgel y otros parages del Principado de Cataluña en el año 1785, formada de orden de la Real Junta de Sanidad* (Barcelona, Viuda Piferrer, 1786). També va publicar *Tarifa o regulación de los precios a que deben arreglarse en la venta de medicamentos simples y compuestos los boticarios del Principado de Cataluña* (Barcelona, Viuda Aquasvivas, 1795).

Vicenç Grasset (Barcelona, [1740] - monestir de Poblet, 1820)

Vicenç Grasset, doctor en Medicina i metge de l'Hospital de Santa Creu, va estudiar el batxillerat en Medicina a Osca i València, i es llicencià a Cervera l'any 1775. El 1783 es graduà com a doctor en Medicina a la Universitat de Cervera. L'1 de desembre del mateix any ingressà com a soci de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. Des de començaments de l'any 1789 va formar part de l'equip de metges de sanitat de Barcelona i va col·laborar en les Memòries de la Reial Acadèmia Pràctica de Medicina amb la seva aportació sobre la *Utilidad de los vomitivos en algunas embarazadas*. Fins i tot va ser metge militar al regiment d'Irlanda, amb qui va participar en la Guerra del Francès. En els seus últims anys va exercir com a metge al monestir de Poblet; el 1812 va ser alcalde de territori de Poblet.

¹⁶ Bartomeu Prim va néixer a Verdú el 22 de maig de 1745 (ACUR, Col·lecció de manuscrits i documents solts, Llibre de notes de la parròquia de Verdú recopilat per Ramon Berenguer, *Llinatge de la família Prim de Verdú*, doc.14).

L'any 1783 Pere Güell, tinent de protometge, li encomanà l'estudi de les malalties epidemiològiques que afectaven Catalunya. Dos anys després, tal com hem esmentat, fou comissionat per la Junta de Sanitat, juntament amb el doctor Gaspar Balaguer, per a l'estudi de l'epidèmia de febres tercianes de l'Urgell. Grasset va ser un gran defensor de la doctrina de Josep Masdevall i el seu mètode curatiu.

ELS INFORMES DE CAMP

En el seguiment de les epidèmies els metges comissionats redactaren els respectius informes de camp que relacionem.¹⁷

Relación de las epidemias de calenturas pútridas y malignas que en estos últimos años se han padecido en el Principado de Cataluña; y principalmente de la que se descubrió el año pasado de 1783 en la Ciudad de Lérida, Llano de Urgél y otros muchos Corregimientos y Partidos, con el método feliz, pronto y seguro de curar semejantes enfermedades

Josep Masdevall redacta aquest tractat en sis capítols ben estructurats.¹⁸

Capítols primer i segon.

Descripció de les epidèmies:

«Relación de las Epidemias de calenturas pútridas malignas, que han afligido á este Principado de Cataluña, principalmente desde el año de 1764 hasta el de 1783» (p.15-26)

«Relación de la Epidemia que á los principios del pasado año de 1783 se dexó ver en la Ciudad de Lérida, extendiéndose al mismo tiempo por otras muchas Ciudades, Villas y Poblaciones de este Principado» (p. 26-39)

Capítol tercer.

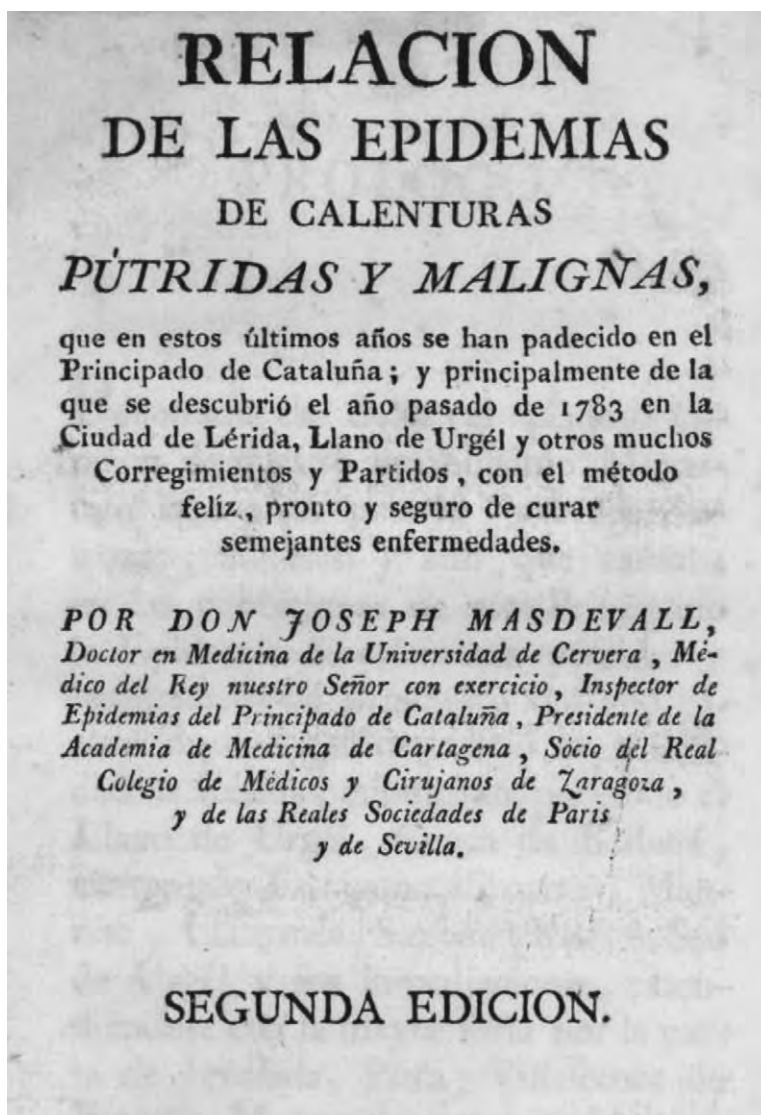
Característiques de les epidèmies:

«Se exponen los síntomas y accidentes que acompañaban las enfermedades epidémicas, de que trata el antecedente» (p. 39-52)

Capítol quart.

Causes de les malalties epidèmiques:

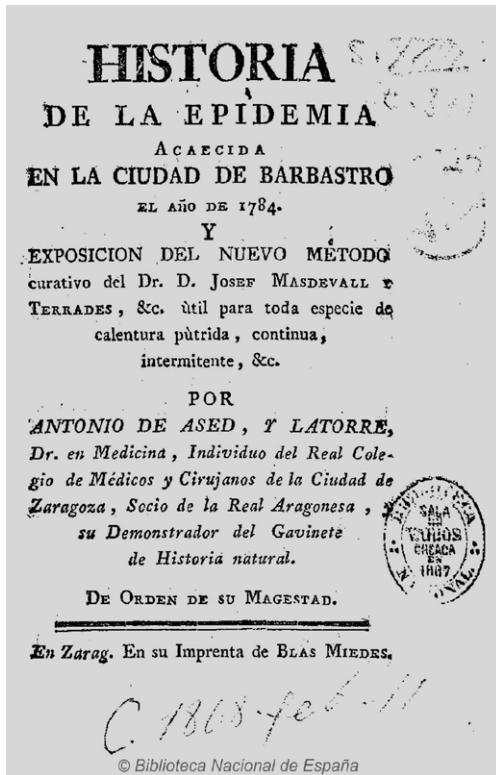
«De las causas de las enfermedades epidémicas que acaban de describirse: y del Pronóstico que se debe hacer de elles» (p. 53-68)

¹⁷ En aquesta relació hem inclòs l'obra d'Antonio de Ased y Latorre referent a la història de l'epidèmia de Barbastre per l'exposició que fa del mètode curatiu del doctor Masdevall i la seva valoració.

¹⁸ J. MASDEVALL TERRADES (1786), *Relación de las epidemias de calenturas pútridas y malignas que en estos últimos años se han padecido en el Principado de Cataluña* [...], Taula de capítols, s.f.

Portada de la famosa obra
de Josep Masdevall
(Universitat de Lleida,
fons Sol-Torres).

Capítol cinquè.

Tractament i preparats:

«Se expone el método específico, apropiado, seguro y fácil que el Autor ha seguido para curar y cortar dichas calenturas epidémicas mucho mejor y en menos tiempo del que se ha hecho con los demás métodos conocidos desde Hypócrates hasta ahora» (p. 68-108)

Capítol sisè.

Propostes per prevenir aquestes malalties:

«Medios para precaverse de dichas enfermedades» (p. 108-136)

Historia de la epidemia acaecida en la ciudad de Barbastro el año de 1784. Y exposicion del nuevo método curativo del Dr. D. Josef Masdevall y Terrades, util para toda especie de calentura pùtrida, continua, intermitente, ... por Antonio de Ased y Latorre

L'obra d'Antonio de Ased, un gran defensor dels mètodes del doctor Masdevall (Biblioteca Nacional de España).

En aquesta publicació, Antonio de Ased dona a conèixer l'epidèmia de Barbastro de 1784 i exposa el mètode curatiu del doctor Masdevall i en valora l'eficàcia.

L'obra d'Antonio de Ased, un gran defensor dels mètodes del doctor Masdevall (Biblioteca Nacional de España).

L'autor estructura l'obra de la següent manera:

- Notes introductòries (p. 7-16)
- Història de l'epidèmia (p. 17-35)
- Mètode curatiu i preventiu del doctor Josep Masdevall per a tota mena de febre pùtrida, maligna, intermitent, remitent i continua (p. 36-61)
- Reflexions sobre el mètode i els seus avantatges (p. 62-84)

Noticia de la epidèmia de tercianas que se padeció en varios pueblos del Urgel y otros parages del Principado de Catalunya en el año de 1785, formada de orden de la Real Junta de Sanidad [...]

Informe dels doctors Gaspar Balaguer i Vicente Grasset a la Reial Junta de Sanitat sobre l'epidèmia de terçanes de 1785 a l'Urgell (Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliográfico).

En la seva exposició fan esment de la visita als malalts més afectats per l'epidèmia (p. 1-3), comptabilitzen el nombre d'afectats i com se'ls havia tractat fins aleshores i proposen un mètode curatiu a base d'emètics i bona quina (p. 3-45). Finalment, parlen de les causes que van contribuir a la formació, expansió i duració de la malaltia (p. 45-75).

ELS MÈTODES CURATIUS

El primer tractament del qual es té constància per tal de fer front a les malalties palúdiques era l'escorça de la quina, un arbre perenne tropical de la família *Rubiaceae*. L'escorça de la quina va ser portada a Espanya l'any 1631, un cop va ser descrita per les seves propietats febrífugues pels indis peruans com a remei contra les febres intermitents.

A partir de finals del segle XVII l'ús de la quina a poc a poc es va anar generalitzant en tota la Península, encara que en combinació amb els mètodes tradicionals. Així ho veiem a Tàrraga en l'enquesta sobre els remeis que es practicaven a la vila per combatre les malalties palúdiques: «En invierno y primavera, las sangrias; en el estio, sangrias, refrescos acidulantes, la-

xantes y precipitantes; en el otoño no tantas sangries, si bien los purgantes».¹⁹

A partir de les recomanacions fetes en un informe del Reial Protomedicat de l'any 1785, es va començar a parlar d'evitar deixar el malalt en espais reduïts i poc ventilats, donar-li una alimentació saludable i una dosi de quina que li assegurés un tractament eficaç. L'escorça de quina s'acostumava a administrar en pols, xarop, vi o extracte, i la dosi adequada anava en funció de l'eficàcia.

Els mètodes i remeis Masdevall

El doctor Josep Masdevall era, en molts aspectes, un metge plenament obert a la ciència; disposava d'un laboratori químic a casa seva i els remeis que creava eren el resultat de les seves laborioses investigacions. Les seves teories terapèutiques sovint eren força originals i diferents de les tradicionals de l'època; a més, prioritzava actuar tan aviat com fos possible un cop apareguda la malaltia i no esperar a combatre-la quan la situació ja fos crítica.

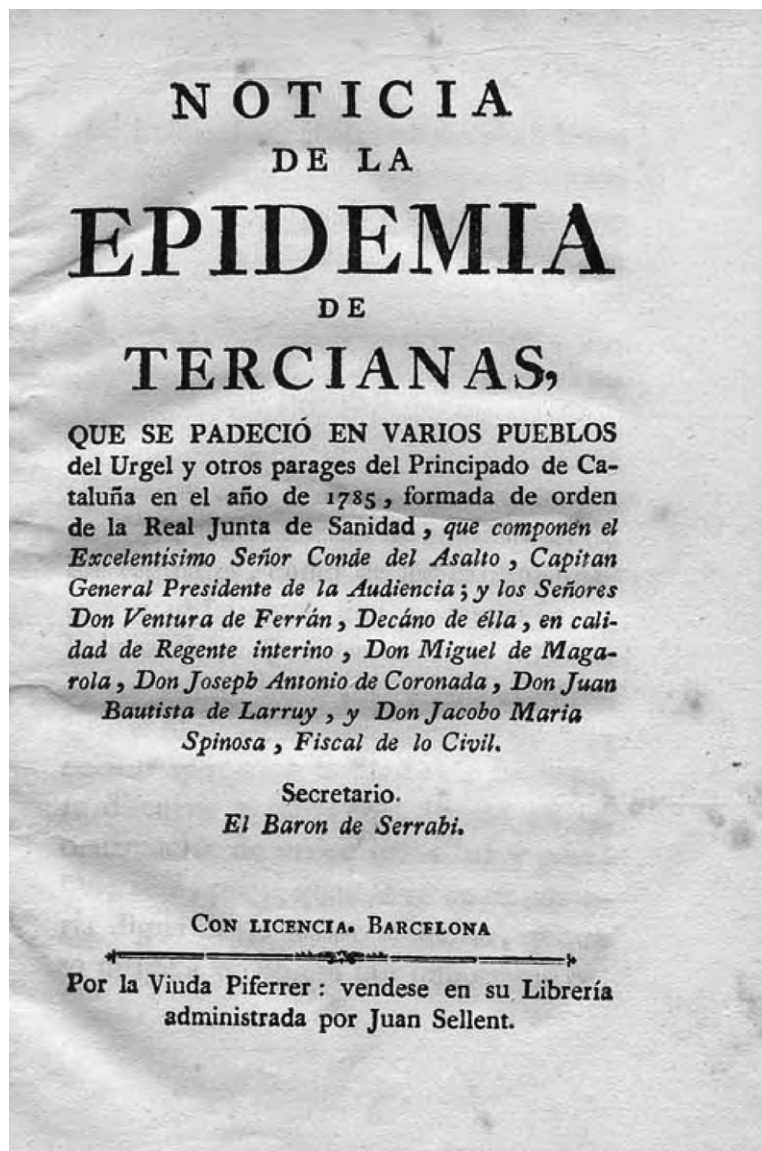
Els dos preparats més coneguts van ser la mixtura antimonia i l'opiata antifebril, que utilitzava de manera seqüencial en el tractament de les febres pútrides malignes.

La mixtura antimonia estava formada per *Aquae vipirinae*, *Aquae benedictae Rulandi*, *Vino emetici* i *Cremores tartari pulverati*. Però el remei més emprat, i el que el va fer famós, fou l'opiata Masdevall, coneguda també com a opiat febrífuga, antifebril de Masdevall o mètode Masdevall. La composició d'aquesta solució era d'opi, sals d'amoní, sals de donzell, tàrtar emètic i quina.

Jospe Masdevall va utilitzar aquest preparat per primera vegada per fer front a l'epidèmia de febres pútrides de 1783 a Lleida i el Pla d'Urgell, i després també es va posar en pràctica a l'epidèmia de Barbastre de 1784-85. Anys més tard, també el faria servir amb molt èxit en les epidèmies que van afectar les tropes reials durant les guerres contra França els anys 1794 i 1795.

El doctor Masdevall, gràcies a l'encàrrec fet pel rei, va publicar de manera detallada les epidèmies a Catalunya i Aragó i el preparat fruit de la seva invenció. L'èxit d'aquest mètode curatiu fou extraordinari, va tenir molt ressò més enllà de les fronteres i li va valer, entre d'altres, el qualificatiu de *moderno Hipócrates español*.

Amb gairebé els mateixos ingredients preparava també altres remeis per a quartanes: bolos, una mena de píndoles, i electuari de quina antimonia, un compost que es prenia via oral cada quatre hores. També va crear altres solucions originals que adoptaren el pseudònim Masdevall i ajudaren a pal·liar els efectes de la malaltia, tals com vi emètic, ènemes, rosella i sabó.

Informe dels doctors Gaspar Balaguer i Vicente Grasset a la Reial Junta de Sanitat sobre l'epidèmia de terçanes de 1785 a l'Urgell (Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliográfico).

¹⁹ ACUR, fons de l'Ajuntament de Tàrrrega, *Notas de asumptos del Comú y propis y arbitris de Tarrega*, 1760-1803, f. 57v-58r.

BIBLIOGRAFIA I REFERÈNCIES DE RECURSOS ELECTRÒNICS

- ASED LATORRE, A. (1785). *Historia de la epidemia acaecida en la ciudad de Barbastro el año de 1784. Y exposicion del nuevo método curativo del Dr. D. Josef Masdevall y Terrades, util para toda especie de calentura pùtrida, continua, intermitente, ...* Saragossa: Impremta de Blas Miedel.
<<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000085330>> [Consulta: 26 desembre 2021]
- BALAGUER, G. i GRASSET, V. (1786). *Noticia de la epidemia de tercianas que se padeció en varios pueblos del Urgel y otros parages del Principado de Catalunya en el año de 1785, formada de orden de la Real Junta de Sanidad [...]*. Barcelona: Viuda Piferrer. <<https://archive.org/details/b28765540>> [Consulta: 24 novembre 2021]
- BAÑOS, J. E. i GUARDIOLA, E. (2011). «Josep Masdevall i Terrades. L'opiata Masdevall». *Quaderns de la Fundació Dr. Antoni Esteve*, núm. 22, p. 93-98. <<https://raco.cat/index.php/QuadernsFDAE/article/view/253583>> [Consulta: 31 gener 2022]
- BAÑOS, J. E. i GUARDIOLA, E. (2020). «Contribució de Josep Masdevall i Terrades a l'estudi i tractament de les epidèmies de febres pùtrides del segle XVIII». *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*. 2020, vol. 35, núm. 3, p. 118-132. <<https://raco.cat/index.php/RevistaRAMC/article/view/383709/476700>> [Consulta: 7 gener 2022]
- CALBET CAMARASA, J. M. i CORBELLA CORBELLA, J. (1982). *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*. Barcelona: Salvador Vives Casajuana, 3 volums. <<http://ramc.cat/biblioteca/diccionari-biografic-de-metges-catalans/>> [Consulta: 30 gener 2022]
- CAMPS CLEMENTE, M. i CAMPS SURROCA, M. (1986). «Les febres pùtrides malignes de l'any 1783». *Miscel·lània: Terres de Lleida al segle XVIII*. Lleida: IEI, p. 135-171.
- CASTEJÓN PORCEL, G. (2015). «Paludismo en España en los siglos XVIII-XIX: Distribución espacial y erradicación». *Análisis espacial y representación geográfica: innovación y aplicación*. Universidad de Zaragoza, p. 69-78. <http://congresoage.unizar.es/eBook/trabajos/008_Castejon%20Porcel.pdf> [Consulta: 18 desembre 2021]
- Diccionario Biográfico electrónico (DB~e) de la Real Academia de la Historia*. <<https://dbe.rah.es/>> [Consulta: 4 desembre 2021]
- GIMÉNEZ FONT, P. (2008). «La epidemia de malaria de 1783-1786: Notas sobre la influencia de anomalías climáticas y cambios de usos del suelo en la salud humana». *Investigaciones Geográficas*. Universidad de Alicante, p. 145-146. <<https://redalyc.org/pdf/176/17618757008.pdf>> [Consulta: 30 gener 2022]
- DE JAIME LORÉN, J. M. (2010). «Bolo, electuario de quina antimonial, enema, mixtura, opiata antifebril, jabón, rosella, tintura y vino de Masdevall, Masdevallia». València: Universitat Cardenal Herrera CEU. <<https://blog.uchceu.es/eponimos-cientificos/wp-content/uploads/sites/24/2011/10/epo-MASDEVALL.pdf>> [Consulta: 11 desembre 2021]
- MASDEVALL TERRADES, J. (1786). *Relación de las epidemias de calenturas pùtridas y malignas que en estos últimos años se han padecido en el Principado de Cataluña; y principalmente de la que se descubrió el año pasado de 1783 en la Ciudad de Lérida, Llano de Urgél y otros muchos Corregimientos y Partidos, con el método feliz, pronto y seguro de curar semejantes enfermedades*, [en línia], Madrid, Imprenta Real. <<http://soltorres.udl.cat/handle/10459/2506>> [Consulta: 24 novembre 2021]
- MASSONS, J. M. (2002). *Història del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona (1760-1842)*. Barcelona: Fundació Uriach. <<https://www.fu1838.org/pdf/9569.pdf>> [Consulta: 4 desembre 2021]
- MATEU GIRAL, J. (1982). *La pagesia urgellenca abans del canal*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- PLANES CLOSA, J. M. (1990). «El paludisme, els Sobies i la Tàrrega del XVIII». *URTX: Revista cultural de l'Urgell*, núm. 2, p. 115-128.
- PLANES CLOSA, J. M. (1995). *Demografia i societat de Tàrrega i de l'Urgell durant l'Antic Règim*, Agramunt.
- PONS SERRA, L. (2001). «L'epidèmia de terçanes de l'any 1785 a Agramunt». *URTX: Revista cultural de l'Urgell*, núm. 14, p. 205-216.
- ROSADO BATEA, M. I. i VIDAL CASERO, M. C. (1985). «Paludismo en el siglo XVIII: graves epidemias de tercianas afectaron al este español en los años 1784 y 1785». *Gimbernat: Revista*

- d'*Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut*, vol. 4, p. 323-332. <<https://raco.cat/index.php/Gimbernat/article/view/43229>> [Consulta: 26 desembre 2021]
- SAN JUAN LÓPEZ, L. (2017). *El Paludismo en España desde una perspectiva històrica*. Madrid: Universitat Complutense, Facultat de Farmàcia, Madrid. <<https://eprints.ucm.es/id/eprint/56977/>> [Consulta: 26 desembre 2021]
- ORTONEDA MAYORAL, E. J. (1999). «Metges i cirurgians més rellevants a Lleida en els segles XVIII i XIX». *Gimbernat: Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut*, vol. 31, p. 41-48. <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7117327>> [Consulta: 18 desembre 2021]
- ZARZOSO ORELLANA, A. (2003). *La Pràctica mèdica a la Catalunya del segle XVIII*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. <<https://repositori.upf.edu/handle/10230/12081>> [Consulta: 31 gener 2022]

